כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ הנשיא נפתלי ■ גיליון פסח ■ י"ב ניסן ה'תשע"ח ■ 28.03.2018 ■ גליון מס' 472

תפוצה לכל קהילות ישראל

64 מצוות בליל הסדר

/ הרה"ג רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א*

הגר"ש ברעוודה זצ"ל מביא בספרו 'ליל שימורים', שמקובל במסורת בשם אדונינו הגר"א מוילנא זי"ע, שבליל הסדר מקיימים 64 מצוות. רבים וטובים ערכו רשימות ל-64 מצוות אלו, והנה רשימה אחת מיני רבים, כאשר ניתן כמובן להוסיף עוד מצוות כהנה וכהנה ולפלפל ולדון לאיזה רשימת מצוות התכוון רבינו הגר"א ז"ל והאם כלל ברשימתו אך ורק מצוות הנוהגות דוקא בליל הסדר, או גם מצוות שאנו מקיימים בכל לילה. והנה מ"ד מצוות [רשימה חלקית]:

א) ברכת בורא פרי הגפן על כוס ראשונה. ב) קידוש. ג) ברכת שהחיינו. ד) אכילת כרפס. ה) שתיית כוס ראשונה מארבע כוסות. ו) מצוות הסיבה בשתיית כוס ראשונה ז) נטילת ידים על הכרפס, שהוא דבר שטיבולו במשקה. ח) לדעת הגר"א מברכים 'על נטילת ידים' על נטילת הידים לאכילת הכרפס. ט) טיבול הכרפס. י) ברכת בורא פרי האדמה. יא) אכילת הכרפס. יב) מצוות סיפור יציאת מצרים (ואולי מצוות 'והגדת לבנך' נחשבת כמצוה נוספת, יחד עם מצוות 'ולמדתם אותם את בניכם'). יג) ברכת בורא פרי הגפן. יד) כוס שני של ארבע כוסות. טו) הסיבה בשתית כוס זו. טז) נטילת ידים לאכילת המצה. יז) ברכת נטילת ידים. יח) ברכת המוציא. יט) ברכת המצה. כ) לחם משנה. כא) מצות אכילת מצה. כב) הסיבה באכילת מצה. כג) אכילת כזית פת בשבת וביום טוב. כד) מרור. כה) ברכת המרור. כו) חרוסת. כז) מצוות אכילה ושתיה ביום טוב. כח) מצוות אפיקומן. כט) מים אחרונים. ל) זימון בשלשה או בעשרה. לא) ברכה ראשונה של ברכת המזון. לב) ברכה שניה. לג) ברכה שלישית לד) השנה- רצה ויעלה ויבוא, ובכל שנה רק יעלה ויבוא. לו) ברכה רביעית. לז) בורא פרי הגפן. לז) כוס שלישית של ארבע כוסות. לח) הסיבה על הכוס. לט) קריאת ההלל. מ) ברכת אשר גאלנו. מא) ברכת השיר . מב) כוס רביעית. מג) ברכת בורא פרי הגפן. מד) מצוות הסיבה. מה) ברכה אחרונה. מו) מצוות לימוד תורה בעסק בהלכות הפסח (כפי המובא בתוספתא פסחים פ"י).

ישנן מצוות רבות ונוספות בלילה הזה, וכבר מנאם הגה"צ רבי שמואל הומינר זצ"ל בספרו הנלבב 'מצוות בליל הסדר', כמו קבלת תוספת החג, שביתה ממלאכה בשבת ויום טוב, מצות עשה ולא תעשה שלא לאכול חמץ ושלא יהיה ברשותינו חמץ, בל יראה, בל ימצא, הדלקת נרות החג, תפילת ערבית, עם ברכות קריאת שמע וקריאת שמע, מצוות זכירת יציאת מצרים, תפילת שמונה עשרה עם 19 ברכותיה. קריאת ההלל בבית הכנסת, ולאלו שנוהגים לברך על קריאת ההלל בבית הכנסת, הנה מצוה נוספת. והשנה: גם אמירת 'ויכולו'. וכמובן, מצוות ושמחת בחגך, והמצווה לחלק לילדים קליות ואגוזים כדי שלא ייראמו.

תלמידי החכמים ידונו בודאי מה מוגדר כמצווה מהתורה ומה רק מדברי סופרים, מה נחשב ממש למצווה ומה נכלל בגדר מנהג ישראל. האם ההסיבה נחשבת למצוה בפני עצמה או כתנאי בקיום מצוות שתיית ארבע כוסות ואכילת המצה. האם כל ברכה משמונה עשרה היא מצוה בפני עצמה או מצווה אחת כללית. האם מלבד עצם סיפור יציאת מצרים, מקיימים גם מצוות תלמוד- תורה באמירת כל הפסוקים וקטעי ההגדה הלקוחים מהמשניות ודברי חז"ל, וכמובן, מצוות זכירת יציאת מצרים עצמה מחולקת בתורה הקדושה למספר פסוקים ועניינים. הגר"ש הומינר זצ"ל מוסיף מספר מצוות הקשורות לשבח והודאה להקב"ה על כל ניסיו ונפלאותיו.

חשבתי שמן הראוי להוסיף את המצוה של ברכת שהחיינו על בגדים חדשים שניקנו לכבוד יום טוב, ואת המצוה לאב לשמח את אשתו וילדיו בחג, בבגדים נאים, תכשיטים ומיני מגדים. ולכאורה, כשמשמח כל אחד ואחת מבני ביתו בדברים אלו ובכל מיני קירוב ושמחה, מקיים הוא מצווה בכל אחד ואחת בפני עצמו. כמו כן, בודאי שבליל הסדר ניתן לקיים הרבה מצוות של בין אדם לחבירו. להחמיא מקרב לב לרעייה היקרה על שהכל מאד טעים ומתוק, (חוץ מהמרור, כמובן...), ושהבית

■ עוד בעיתון ■

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

פסח חג המשפחה
פסח על מצוותיו הוא החג של כל המשפחה, שלא כמו סוכות שרק הגברים חייבים במצוות של חג...
המשך בעמי 2

היכן מרומז בהגדה מדוע ירדנו למצרים?
נשים עצמנו לרגע במקומו של אורח המגיע לליל הסדר ואינו מכיר את ההיסטוריה של עם ישראל...
המשך בעמי 3

האיך שבט לוי אומרים "עבדים היינו" והרי לא היו בשיעבוד מצרים
בליל הסדר אנו אומרים: עבדים היינו לפרעה במצרים. יש להתבונן האיך הכהנים והלויים שהם משבט...
המשך בעמי 4

כך נתחברה ההגדה של פסח
לא קיימים בידינו מקורות משמעותיים מתקופת הבית-הראשון אודות הצורה בה חגגו אז...
המשך בעמי 5

שוויית חורף
אשכנזים רשאים לאכול אורז בפסח? מה נשתנה פריכיות האורז של שנה זו מפריכיות האורז של שנה שעברה?...
המשך בעמי 8

סיפור לשבת

על המצבה: "כשר לפסח"
המחזה היה סוריאליסטי משהו. באמצע בית קברות נוכרי בנמביה פסע רב מעוטר בפיאות...

שמחה מהולה בחרדה
ההכנות לקראת חג הפסח אצל רבי ישראל בעל-שם-טוב היו נערכות מתוך שמחה רבה ועצומה...
המשך בעמי 8

שביבים
המשך בעמי 10

כה נעים ומסודר. לעודד ולהחמיא לילדים על חידושיהם וקושיותיהם, זוהי בודאי גם מצוה. להקשיב לוורטים, לפרפראות ולהערות של המשתתפים האחרים, היא גם מצוה. וכשאנו מתארחים על שולחן ההורים או החותן, ניתן לקיים גם מצוות כיבוד אב ואם בהידור, כאשר בנינו ובנותינו יכולים לקיים מצוה זו בנו, ההורים, בנוסף לקיום מצוות כבוד סביו וסבתו, כבוד האח הגדול ועוד. אם מתארחים אצלנו אורחים, ישנה גם מצוות הכנסת אורחים, כשהמצוה תגבר ככל שננעים עליהם יותר את השהות אצלנו. לדעת המהר"ל (גבורות ה' פרק מח), הנצי"ב בהעמק שאלה (שאילתא נג אות ד) והאבני נזר, מקיימים מצוה באכילת כל כזית וכזית מצה בליל הסדר, כשלפי דעת הגר"א ז"ל ישנה מצוה בכל אכילת כזית מצה בכל שבעת ימי הפסח, ובנוסף, קיומם של עשרות רבות של מנהגי ישראל תורה, המובאים בספרי המנהג הקדומים, בשולחן ערוך ובנושאי כליו, כאשר בכל קיום מנהג שכזה, לכל אורך ליל הסדר, אנו מקיימים את רצון ה' יתברך.

שיבנה בית מקדשנו ותפארתנו בקרוב בימינו, נקיים מצוות נוספות. אכילת קרבן חגיגה וברכת "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת הזבח". אכילת קרבן פסח וברכת "על אכילת פסח" ועוד, כאשר ישנן גם מצוות לא תעשה, כמו שלא לשבור עצם מקרבן הפסח, ופרטי דינים שהקרבן אינו נאכל אלא למנויו ואינו נאכל אלא צלי, בחבורה ומקום אחד, 'לא תותירו ממנו עד בוקר', 'כל בן נכר לא יאכל', 'תושב ושכיר לא יאכל בו', 'לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה', 'ולא ילין חלב חגי עד בקר', המצוה לאכול את קרבן הפסח על השובע, ועוד. הלוואי שנזכה בקרוב!!

זוהי עדיין רשימה חלקית ולא ממצה, והנה הזדמנות להעניק תשורות או ממתקים לכל ילד או בן ישיבה צעיר שיביא לנו בשולחן הסדר עוד מצוות נוספות, שמקיימים במהלך הלילה הקדוש העומד אחר כתלנו.

--- **"רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר".**

* מראשי ישיבת אור התורה באלעד

פסח חג המשפחה

/ הרב יעקב הלוי פילבר

פסח על מצוותיו הוא החג של כל המשפחה, שלא כמו סוכות שרק הגברים חייבים במצוות של חג הסוכות, הרי מצוות הפסח היא "איש שה לבית אבות שה לבית", וכשמשה מוסר לישראל את המצווה הזו הוא אומר להם: "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח". ולא רק קרבן פסח היא מצווה משפחתית אלא גם "ליל הסדר" שאנו עושים זכר לקרבן פסח, גם במצווה הזו משתתפת המשפחה כולה, הגברים הנשים והילדים, ולא עוד אלא שעיקר הסדר הוא סביב הבנים, "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה". מדוע המשפחה בכלל והבנים בפרט הם במרכז חג הגאולה ממצרים? כבר בפתיחת ספר שמות התורה מציינת את המשפחה ככתוב: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, איש וביתו באו". ולא רק התורה אלא גם פרעה בחושו העיור הבין שהמשפחה ודור העתיד הם סוד ההישרדות של עם ישראל, ועל כן הוא מפנה את גזירותיו בעיקר לפגוע בדור העתיד, תחילה הוא מנסה לעשות זאת בעזרת המיילדות, וכשהוא רואה שאינן משתפות עמו פעולה להמית את הנולדים על האבנים, הוא מצוה לכל עמו: "כל בן הילוד היאורה תשליכוהו", הנסיון של פרעה לפגוע בעם ישראל אינו בפגיעה באוכלוסיה הבוגרת, שאמנם הוטל עליהם עבודת פרך אך לא השמדתם. מה שאין כן את הבנים ציוה פרעה להמית. גם המכות שהביא הקב"ה על פרעה ומצרים היו מכוונות לדור העתיד כמו שאמר הקב"ה למשה: "למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים". גם המשא ומתן שהתנהל בין פרעה למשה עומדים הבנים במרכז, וכשפרעה שואל את משה: "מי ומי הולכים?" משיב לו משה: "בנערינו ובזקנינו נלך, בבנינו ובבנותינו" ופרעה דוחה את ההצעה הזו ואומר: "יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם, לכו נא הגברים ועבדו את ה'". ורק לאחר מכת החושך מתרצה סוף סוף פרעה ואומר למשה: "לכו עבדו את ה' . . . גם טפכם ילך עמכם".

מקומם המרכזי של הבנים בגאולה היה לא רק בהיותם במצרים קודם צאתם מעבדות לחירות, אלא גם לאחר בואם של עם ישראל לארץ ישראל, גם שם מעמידה התורה את הבנים במרכז בשורת הגאולה. ככתוב בתורה: "כי תבואו אל הארץ . . . והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם". ו"בניכם" שנאמרו כאן הם "הבן הרשע" כמו שמפרש רש"י: "בפרשה הראשונה נאמר 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם', בבן רשע הכתוב מדבר שהוציא עצמו מן הכלל". והנה לשמע הבשורה הזאת כתוב בתורה: "ויקד העם וישתחוו". ופירש רש"י: "ויקד העם. על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם". שלוש בשורות נתבשרו כאן ישראל ועל כולן הם שמחו והודו בהשתחוויה לבורא עולם, ונשאלת השאלה: אפשר להבין שהעם שמח על בשורת הגאולה, שהרי לא דבר פשוט הוא לצאת ממצרים, באשר ארץ מצרים היתה בעת ההיא בית סוהר גדול, כמו שמובא במדרש (שכל טוב שמות יח): "אשר הציל את העם מתחת יד מצרים. מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר 'אשר הציל אתכם מיד מצרים'? אלא אמר מתחלה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, ועכשיו הוציא את העם כולו יחד מתחת יד מצרים ולא היו יכולין למחות בידם", כמו כן אפשר להבין שהיתה שמחה על בשורת ביאת הארץ באשר בארץ ישראל היו ערים בצורות ועם חזק, ועל כן שמחים על שתי הבשורות שאינן מובנות מאליהן. אך יש לשאול מהי הבשורה בהולדת הבנים, לאיזה עם אין בנים? ובמיוחד בדור שהיה רגיל ללדת ששה בכרס אחד, ובמיוחד השמחה לכאורה אינה במקומה כשהבנים שנתבשרו עליהם כאן הם "בן רשע", מהי הבשורה בבן הרשע? ואכן הבן הרשע הוא שהביא לשמחה - וכל כך למה? כי בשורת הבנים נאמרה לעם ישראל מיד לאחר מכת החושך שבה

נהרגו רבים מישראל על שהיו רשעים, ממיתתם של הרשעים במכת החושך הבין העם שישראל שחטא לכאורה מפסיק להיות יהודי ולכן הומת, והם חששו מה יהיה על בניהם כשיבואו לארץ אם חלילה יהיו רשעים האם יפסיקו להיות חלק מעם ישראל. אך לאחר ששמעו מפי הגבורה שגם לבן הרשע התורה קוראת "בנים" ככתוב: "כי יאמרו אליכם בניכם", מזה הבינו ש"ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא", היתה זאת להם בשורה גדולה שגם הבנים הרשעים נכללים בכלל ישראל, ועל הבשורה הזאת "ויקד העם וישתחוו".

היכן מרומז בהגדה מדוע ירדנו למצרים?

/ הרב אליעזר שמחה וייס שליט"א

נשים עצמנו לרגע במקומו של אורח המגיע לליל הסדר ואינו מכיר את ההיסטוריה של עם ישראל. הוא ישמע את הקריאה "קדש", הראשון מסימני הסדר, וייהנה מקידוש על כוס יין, ויסבירו לו שהינה אחת מארבעת הכוסות ששותים לציון הגאולה מעבדות במצרים ולכבודה. אך רגע, ישאל האורח את עצמו, כבר מספרים לי על גאולה, כיצד בכלל בני ישראל הגיעו למצרים ומדוע הפכו לעבדים לפרעה? איך נכנסו לסיטואציה הזאת? מדוע אין מתחילים את הסיפור מראשיתו. מה עם החלק הקודם בפיסת ההיסטוריה שאמור להופיע ב"הגדה"?

האמת, הצדק עם השואל. כל הסיפור של מכירת יוסף והירידה למצרים אינו מסופר בהגדה של פסח והסיפור מתחיל ב"עבדים היינו לפרעה במצרים" בלי פירוט של איך למה ומתי!

אז מה נסביר לאורח שלנו בליל הסדר התמה על הסיפור החלקי. ומה בעצם נסביר לילדינו, שמצווה עלינו לספר להם את סיפור יציאת מצרים ,האם עלינו להתעלם מחלקו הראשון? ומה נתרץ להם על כך שהסיפור מתחיל ב"עבדים היינו" ו"מסתיר" את פרשת מכירת יוסף שבעקבותיה עם ישראל התגלגל למצרים?

הרב שלמה קלוגר בספרו "יריעות שלמה" על הגדה של פסח {מודפס בסידורו של רבי יעקב עמדין} מתייחס לשאלה זו וכותב: "בכל ענייני פסח נעשה רמז על הגאולה והשעבוד, דמרור מורה על השעבוד, ופסח ומצה על הגאולה. אך לא נעשה רמז מאיזה עניין נמשך השעבוד ובאיזה טעם הווי".

מסביר הרב שלמה קלוגר, שבתקופת בית המקדש היה מעמד ויזואלי שרמז והמחיש לכל הנוכחים הסיבה בגללה ירדו בני ישראל למצרים- היינו מכירת יוסף! רבי שלמה קלוגר מפנה לסוגיה בתלמוד (פסחים סה, ב) שמספרת כיצד היו היהודים נוהגים לצאת מבית המקדש והעבירו הקרבן פסח מהמקדש לביתם לאכול את הפסח: "תנא, כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפשיל לאחוריו. אמר רב עיליש טייעות." מסביר רש"י על אתר: טייעות - דרך סוחרים ישמעאלים הוא זה".

מקשה רבי שלמה קלוגר: מה כל כך חשוב לנו לדעת כיצד היו מעבירים את קרבן הפסח מבית המקדש. מה זה משנה דרך העברה לביתם. ומסביר שכאשר היו מפשילים את הפסח לאחור כדרך הישמעאלי והיו צועדים ברחובות ירושלים עם הפסח בעורו על גביהם - הייתה בכך תזכורת חדה ומוחשית למכירת יוסף שנמכר לאורחת ישמעאלים. שכן, שם כתוב "וישאו עינהם ויראו והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד" ואחר כך כתוב: "ויעברו אנשים מדיינים סוחרים וכו'... וימכרו את יוסף לישמעאלים". לכך עשו רמז לזה במה שנשאו הפסח הביתה כדרך ישמעאלים וסוחרים, להזכיר את עניין מכירת יוסף שהיו שם ישמעאלים וסוחרים, ויזכרו דבעוון זה היה השעבוד. לכן לרב עיליש הווי קשיא קושייתנו. שכן למה מספרת הברייתא סדר נשיאתם הפסח?! לכן נתן טעם שהוא": טייעות ""דרך סוחרים ישמעאלים". לכן, לזכור עוון מכירת יוסף עשו כן. להכיר מאיזה עניין צמח השיעבוד."

ניחא בזמן שבית המקדש היה קיים, התקיימה בערב פסח צעדה מרהיבה ברחובות ירושלים של המון אנשים צועדים "כדרך סוחרים ישמעאלים" עם הקרבן פסח על גביהם, שהזכיר והציג לעם את הרקע לירידה למצרים. אבל איזו תזכורת לכך אנו רואים בימינו? בזמנינו, איזה רמז או תזכורת יש לנו לסיבה בגללה ירדו אבותינו למצרים? איפה יש לנו רמז בהגדה של פסח למכירת יוסף ולירידה למצרים?

רבנו מנוח בפירושו לרמב"ם הלכות חמץ ומצה (פ"ח, ה"ב) רואה בכרפס שטובלים במי מלח לפני קריאת ההגדה ובשבירת המצות רמז ואיזכור למכירת יוסף.

"ואנו נוהגים בכרפס זכר לכתונת הפסים שעשה יעקב אבינו ליוסף אך בסיבתה נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים"... וכך גם רש"י בבראשית לז, ג מסביר את המונח כתונת פסים כך: פסים - לשון כלי מלת כמו "כרפס ותכלת" (אסתר א,ו).

אם כן בהתחלת הסדר יש לנו כבר רמז לסיבה של ירידת בני ישראל למצרים: הכרפס שמזכיר את כתונת הפסים שקיבל יוסף מאביו, שנראה בעיני אחיו כמעשה העדפה של אביהם ליוסף וגרם לשנאה בן האחים!

וזה מביא אותנו לעוד נקודה למחשבה. מה היה קורה אם יוסף לא היה נמכר למצרים - וודאי העולם היה שונה ואולי מצרים הייתה נעלמת בשל הרעב הגדול, ומבלתי יכולת אדם להציל את הכלכלה וכתוצאה מכך העבדות לא הייתה מתרחשת. מי יודע?

ביום חג גאולתנו איננו רוצים להתייחס במישרין לחסרונות וטעויות של עם ישראל, אבל אי אפשר להתנער מהם. ולכן, הם פזורים בהגדה ברמזים ועלינו לגלות ולפענח אותם כדי שאנו ובנינו לא נחזור עליהם.

האיך שבט לוי אומרים "עבדים היינו" והרי לא היו בשיעבוד מצרים

/ הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בליל הסדר אנו אומרים: עבדים היינו לפרעה במצרים.

יש להתבונן האיך הכהנים והלויים שהם משבט לוי, אומרים פיסקא זו של "עבדים היינו", והרי ידוע כי שבט לוי לא נשתעבדו במצרים.

והן אמת כי גם להם היתה שמחה בשעת יציאת מצרים, ועיין גם בספה"ק נועם אלימלך פרשת יתרו (בד"ה כי הוציא) שכתב בזה"ל: היות שכל אחד הבין מעלת הגאולה ההיא, לפי מדריגת גלותו שהיה בו. דהיינו מי שהיה עובד בחומר ובלבנים הקשה, הכיר טובות הבורא ברוך הוא בהוציאו משיעבוד הקשה, ויש אשר לא שיעבדו בהם כמו שבטו של לוי, אלא שהיו מוכנעים כעבדים, והבינו מעלת הגאולה על אשר יצאו בה לחירות. (עכלה"ק).

סוף סוף איך הם אומרים עבדים היינו?

ומצאתי בס"ד תירוצים רבים ונפלאים.

א החיד"א בהגדש"פ "שמחת הרגל" (עמוד ל"ג) כתב לפרש מה שאמרו חז"ל "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", ודקדק מה בא לרבות "כל", ומתרץ דבא לרבות את הלוים והכהנים שאע"פ שלא נשתעבדו והיו ברשות עצמם - גם הם חייבים בסיפור יציאת מצרים. מב' טעמים:

א. דמ"מ לא היו יכולים לצאת משם בעצמם, והקב"ה הוציאם.

ב. כיון שהם יצאו מהשיעבוד הרוחני, שאם היו שוהים עוד רגע היו נטמעים בני' שערי טומאה, ואפשר שהיה מגיע הפגם גם לשבט לוי שהיו נמשכים אחר הרוב, וכדאיתא בזוה"ק על עון העגל דאף שיהושע לא היה שם, מ"מ הגיע אליו הפגם, ולכן גם שבט לוי הכהנים הם שוים לישראל בפרטי מצות ליל הסדר. (עכ"ד).

ב בספר "דרך שיחה" (עמוד פ"ח) הביא בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, דאיתא במדרש על הפסוק (שמות ה', ד') לכו לסבלותיכם, שמאז גם שבט לוי נשתעבדו, ולפי זה אתי שפיר.

ג עוד הובא בספר הנ"ל בשם הגאון רבי רפאל שפירא בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל, כי במצרים היו ב' חלקים, א' עינוי של עבדות, ב' שם עבד, ושבט הלוי אף שלא היה להם את העינוי, מ"מ היה להם שם עבדות, עי"ש עוד בזה.

ד הגאון רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל, (מח"ס "ברכת ראובן שלמה") כתב לי לתרץ וז"ל: שבט לוי אומרים בליל פסח עבדים היינו לפרעה במצרים, דאף שלא היו בשיעבוד מצרים, מ"מ היו בגלות מצרים, ולא היו רשאים לצאת לפני הזמן כי אם ששים ריבוא ישראל יחד. עכ"ל.

ה בספר "מועדי קדשיך" לאאמו"ר הגה"ח רבי אלחנן יעקב דוד שליט"א, (עמודים מ"א-מ"ג) תירץ בשני אופנים, וז"ל:

א. הגם ששבט לוי לא היו בקושי השיעבוד, אבל עבדים היו במצרים, והיו צריכים לעשות כל מה שפרעה מבקש, בעניני מסים, וכדומה, ולכן שפיר אומרים "עבדים היינו לפרעה במצרים".

דהבט וראה דברי רש"י (שמות י"ח ב') כשאמר לו הקב"ה (למשה) במדין "לך שוב מצרים, ויקח משה את אשתו ואת בניו" (שמות ד', י"ט-כ'), ויצא אהרן לקראתו, ויפגשהו בהר האלקים (שם ד', כ"ז), אמר לו מי הם הללו, אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין, ואלו בניי, אמר לו ולהיכן אתה מוליכן, אמר לו למצרים, אמר לו על הראשונים אנו מצטערים, ואתה בא להוסיף עליהם, אמר לה לכי לבית אביך (עכ"ל).

והנה הבה ונתבונן, כתיב (שמות ב', י"א) "ויגדל משה ויצא אל אחיו, וירא בסבלותם", זאת אומרת שאז כבר היה השיעבוד, ואח"כ ברח למדין, ואז היה בן י"ב שנה (מדרש רבה שמות פרשה ה' ס"ק ב'), וכשעמד אצל פרעה כתיב (שם ז', ז') "ומשה בן שמונים שנה", ואהרן ידע שמשה בא להוציא את ישראל ממצרים, ושמח על זה (שבת דף קל"ט ע"א, רש"י שמות ד', י"ד), וידע שזה כבר סוף השיעבוד, וידע ג"כ ששבט לוי לא עובדים עבודת פרך, עכ"ז אמר למשה "על הראשונים אנו מצטערים, ואתה בא להוסיף עליהם" שמע מינה שגם שבט לוי היו עבדים לפרעה.

וגם לא יכלו לצאת ממצרים, כדאיתא במכילתא (פרשת יתרו י"ח, י"א) מתחילה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, שהיתה סוגרת ומסוגרת (הובא ברש"י שמות י"ח, ט') שסתמוה בכל מיני כשפים, כדי שלא יצא שום אחד מישראל (שפתי כהן פרשת שמות א', א').

ואיזה שיעבוד הוא, יכולים לראות משמעי בן גרא, שדוד המלך בצוואה לבנו שלמה, אמר (מלכים א. ב', ח') "והנה עמך שמעי בן גרא, בן הימיני מבחורים, והוא קללני קללה נמרצת" (שמואל ב. ט"ז, ה'-י"ג) "ואשבע לו בה' לאמר, אם אמיתך בחרב, ועתה אל תנקהו, כי איש חכם אתה, וידעת את אשר תעשה לו, והרודתו את שיבתו בדם שאול" (מלכים א. ב', ט').

ואיזה עילה מצא שלמה המלך להרוג את שמעי בן גרא, מספר לנו הכתוב (מלכים א. ב', ל"ו-מ"ו) "וישלח המלך ויקרא לשמעי, ויאמר לו, בנה לך בית בירושלים, וישבת שם, ולא תצא משם אנה ואנה, והיה ביום צאתך, ועברת את נחל קדרון, ידוע תדע כי מות תמות, דמך יהיה בראשך, - ויהי מקץ שלש שנים, ויברחו שני עבדים לשמעי, אל אכיש בן מעכה, מלך גת, - ויקם שמעי ויחבוש את חמורו, וילך גתה - ויוגד לשלמה כי הלך שמעי מירושלים גת, - וישלח המלך ויקרא לשמעי, ויאמר אליו הלוא השבעתיך בה', ואעד בך לאמר ביום צאתך והלכת אנה ואנה, ידוע תדע כי מות תמות - ומדוע לא שמרת את שבועת ה', ואת המצוה אשר צויתי עליך, - ויצו המלך את בניהו בן יהוידע, ויצא ויפגע בו, וימות" (ע"כ).

וזה היה חכמת שלמה, למצוא עילה איך להרוג אותו, דאם לא היה מצויהו, לא לצאת מירושלים, יתכן שהיה נשאר שם, כמו שרואים הרבה אנשים גרים בעיר אחת הרבה שנים, ולא יוצאים משם, רק כיון שאדם יודע שאסור לו, הוא מתחיל להרגיש שמוכרח לצאת.

כך היה במצרים, הגם ששבט לוי לא היו בשיעבוד, אבל ידעו

שמצרים סוגרת ומסוגרת, אין יוצא ואין בא, ואיתא בזוהר (חלק ב' דף כ"ה ע"א) שישראל חשבו שלא יצאו ממצרים לעולם (ע"כ), זה לבד שיעבוד גדול.

ובפרט לדברי הזוהר (שם) דמה שלא יכלו לצאת, לא היה על ארץ מצרים, רק המצריים היה מקשרים את כל אחד ואחד מישראל, בקשר מכשפים, שלא יוכלו לצאת משם לעולם.

נמצא שכל אחד, אפילו שבט לוי, היתה עליהם כישוף, וזה לבד שיעבוד גדול נורא ואיום.

ב. דמי שהוא כהן או לוי, בגלגול זה, לא אומר שבמצרים היה ג"כ שייך לאותו שבט, יתכן בהחלט שהיה ישראל, לא כהן ולא לוי.

כדאיתא באור החמה (על זוהר חלק ב' דף קי"ד) שמשה רבינו ע"ה נתגלגל ברבי שמעון בר יוחאי (הובא קונטרס רעיא מהימנא, ענין עיבור נשמה דף ז'), והרי משה היה משבט לוי, ורשב"י לא היה משבט לוי.

גם בספר גלגולי נשמות (לרמ"ע מפאנו, אות ח' ס"ק נ"ט) כתב שחזקיהו מלך יהודה, הוא עמרם בן לוי (ע"כ), הרי שבגלגול הראשון היה משבט לוי, ובגלגול השני היה משבט יהודה.

וכן ידוע שהגה"ק בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע, שלא התיחס לשבט לוי, אמר ביום כיפור בסדר העבודה, וכך הייתי אומר, והסביר שזוכר שהיה כהן גדול בבית המקדש (הובא בספר עשר אורות מערכת ז' ס"ק י"ג). (עכ"ל).

ושוב אמר לי אאמו"ר שליט"א, לעיין עוד בספר "בתי הנפש" להחיד"א זיע"א (בד"ה תם אומר וכו', א"נ אפשר וכו') מש"כ עוד בזה (עכתו"ד).

ו ויש לציין שבאמת ב"שפתי חכמים" שם (אות י') מפרש שעל הראשונים אנו מצטערים, אמר רק על אשתו, אבל לא על בניו שהיו משבט לוי, עי"ש.

אולם לפי דברי אאמו"ר שליט"א, א"ש טפי שמה שאמר אנו מצטערים קאי גם על הבנים, שאף שלא היו בקושי השעבוד, מ"מ היו מוגבלים להוראות של פרעה הרשע וכדומה.

וכן מצאתי בספר "משכיל לדוד" על פרש"י שם שכתב וז"ל: על הראשונים וכו', דאף על גב ששבט לוי לא היו משועבדים, בעבודת פרך הוא דלא היו, מ"מ עבדים לפרעה מיהא הוו, ולא היו יכולים לצאת ממצרים. (עכ"ל).

וע"ע בגור אריה (שם) שכתב וז"ל: אע"ג דשבטו של לוי לא נשתעבד, היו יראים מפני גזירות כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, וכן היה שוחט בניהם ק"ן בבוקר וק"ן בערב, (עכ"ל), ומכל זה חזינן שפיר שהיו שבט לוי עבדי פרעה, והבן.

ז האדמו"ר משומרי אמונים אשדוד שליט"א, תירץ לי ב' תירוצים:

א'. שהדעת היה בגלות גם לשבט לוי, וכדאיתא במדרש (שמו"ר ט"ו, א') עה"פ (שמות י"ב, ב') החודש הזה לכם ראש חדשים, שהיו ראשי ישראל מכוסים, והכוונה שהדעת היה בגלות, וזהו הכוונה עבדים היינו לפרעה במצרים.

ב'. עפ"י הידוע שגלות ויציאת מצרים היה גם לפני בריאת העולם, בבחינת גלות מצרים העליונה, וכמבואר בשל"ה הקדוש (מסכת פסחים פרק תורה אור, אות כ"ב) עיי"ש באריכות כל הענין, ונמצא ששם היו כל הנשמות עבדים למצרים גם הלויים, ולפי זה פירש מה שאומרים בנשמת 'מלפנים ממצרים גאלתנו', שלכאורה תיבת 'מלפנים' מיותר רק הכוונה מלפנים לפני בריאת העולם, והבן. (עכד"ק).

ח לענ"ד יש ליישב בס"ד עפ"י המבואר ברמב"ן (במדבר ג', י"ד) דלכן שבט לוי היו המעט כלפי שאר השבטים, כיון שלא היו בהבטחה של "כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ", ע"ש. ואם כן זהו גופא עינוי להם, ודו"ק.

ט עוד נראה לענ"ד להוסיף טעם ששבט לוי יכולים לומר עבדים היינו, דאין אנו בקיאים ביחוסי הכהונה (עיין מגן אברהם סימן ר"א ס"ק ד'), ובאמת ידעתי שיש לפלפל הרבה בתירוץ זה, דאם כן האיך מברכים הכהנים על נשיאת כפיים, ועוד. ואכמ"ל, ועיין גם בפתיחה לספר "משנת הדעת" על הרמב"ם הלכות טומאת צרעת (סימן א' עמודים י"ח, ל'- ל"ג) דיתכן שמטעם זה אין רואים נגעים בזמן הזה, מפני שאין אנו בקיאים בייחוסי כהונה. (ע"ש). וכתבתי רק ע"ד הדרוש לתרץ הקושיא, ודו"ק היטב, והבן.

וע"ע בספר "פרדס יהודה" לאחי הרה"ג אברהם יהודה רבינוביץ שליט"א, מש"כ עוד לתרץ בזה. עי"ש. ■

כך נתחברה ההגדה של פסח

/ מנחם ברונפמן*

לא קיימים בידינו מקורות משמעותיים מתקופת הבית-הראשון אודות הצורה בה חגגו אז את ליל-הסדר. אולם יחד עם זאת, יש בידינו ללמוד באופן כללי אודות המנהג באותה תקופה על דרך ההשערה, שכן בכמה מקומות בתנ"ך יש אזכורים לנוהג רגיל שהיה רווח לחוד חידות ולשיר זמירות אחרי הסעודה. יש מקום לשער שהלילה, בו עולי הרגל הקריבו את קרבן פסח, אכן נוצל לטיפוח זיכרון היותנו לעם באמצעות העיסוק בסיפור ביציאת-מצרים, בחידות ובשירים. אלא שהמצווה הייתה מסורה לכל הורה והורה לפי דרכו, לכל משפחה ומשפחה בהתאם לאופייה ולמסורתה, "ולפי דעתו של בן אביו מלמדו". לא היה כל טופס קבוע, נוסח מסודר ומוגדר, שעליו התבסס מהלכו של הלילה. צורת הסיפור ומהלכו של ליל-הסדר היה אפוא ספונטני.

השינוי שחל בבית-השני

תקופת אנשי כנסת הגדולה קשורה ונעוצה בזמנו של עזרא הסופר ופעולותיו ובה הונח היסוד לתקופה החדשה בישראל, תקופת ההתפתחות של התורה שבעל פה - שהוזנחה בימי

הבית-הראשון. אפשר לומר, כי פעולותיהם של עזרא ובית דינו ולאחר מכן של אנשי כנסת הגדולה - עסקו במיסוד המצוות, בקביעת דרך קבועה בלתי תלויה לקיום מצוות שעד כה ניתנו לקיום אישי וספונטני. כאשר קיימת חובה אחידה החלה על הכלל בנוסח קבוע ובזמן קבוע. ניתן לשער, שכמו ש"תיקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות", כך אנשי כנסת הגדולה תיקנו את המוסד של הצמדת אמירת טקסט מסוים במהלכו של לילה זה. ליל הסדר.

ההגדה בזמן ראשית הבית-השני

בימי הבית חגגו את חג הפסח עולי הרגל בירושלים, במסגרת המשפחה והחבורה שעלו לרגל. הבסיס לקיום החג ומסגרת ההתכנסות של החבורה והמשפחה היה קרבן הפסח, שנשחט במקדש אך נאכל בבתים תוך שירת ההלל. ככל הנראה, כבר אז גרעין ההגדה מצוי בארבעת פסוקי פרשת "ארמי אובד אבי". פסוקים אלו, שמספר דברים, נאמרו בעת הבאת הביכורים לבית המקדש, ולכן כל אדם ידע אותם בעל פה. בכתובים אלו מספרת התורה בקצרה את סיפור יציאת-מצרים (דברים כו, ה-ח). במשנה (פסחים קטז, א) מופיע החיוב לדרוש פסוקים אלו בליל-הסדר: "ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה". מכך יש ללמוד כי בעת הקדומה המנהג בליל-הסדר היה שכל אדם דרש והסביר את הפסוקים בהתאם להבנתם של המסובים, ובהתאם לזמן ולמקום ואכן, יש גם עדויות לכך שכבר בתקופת החשמונאים חלקים מרכזיים של הגדת הפסח שלנו היו ערוכים ומקובלים.

עדות מעניינת נוספת מתקופת הבית-השני משוקעת במימרא שמובאת בשני התלמודים (בבלי פסחים פה, ב; ירושלמי שם פ"ז לה, ב): "פיסחא כזיתא והלילה מתבר אגרייא" - הפסח כזית וההלל משבר גגות. כלומר, אוכלים מן הקורבן ואומרים עליו הלל מתוך התלהבות המשברת את הגגות, שכן יושבים על גגות הבתים בעיקר ואוכלים את הפסח. ואכן, ממקורות חיצוניים שונים מתקופת הבית-השני אנו למדים כי אכילת קורבן-הפסח בבתים לוותה בשתיית יין, באמירת הלל ושבח לה', "בתפילות ושירים", בעיסוק בהלכות פסח וכדומה.

סדר ליל פסח בתקופת התנאים

חורבן הבית השני שינה שינוי יסודי בכל מרקם החיים היהודי ואף חגיגת הפסח וזכרון יציאת מצרים נשתנו מן הקצה אל הקצה. אמנם מתגלעת מחלוקת בין ה"מכילתא" לבין המשנה לגבי אופיו של ליל הסדר אחר החורבן, אך מכל מקום בזמן המשנה והתלמוד בוודאי ששיטת המשנה היא זו שהתקיימה.

"לשיטת המכילתא, תוכנו העיקרי של ליל הסדר לאחר החורבן נותר כפי שהיה בימי הבית - העיסוק בקרבן הפסח [הוא שעמד במוקד], אלא שתחת הקרבתו ואכילתו משמש עתה לימוד הלכותיו, וכפי שמצינו בהקשרים אחרים שלימוד ההלכות מחליף את קיומן. לא כן היא שיטת המשנה... [על פיה] החובה הבסיסית היא הסיפור ביציאת מצרים, שאותו ארג רבן גמליאל סביב שלושת מאכלי המצווה של הלילה". כיסוד לתיאור ליל-הסדר בתקופת התנאים משמש הפרק העשירי של מסכת פסחים. המשנה מתארת שם כיצד סדר ליל הפסח צריך להיעשות, והיא המשנה המרכזית שמתארת את תשתית ליל הסדר עד עצם היום הזה: "מזגו לו כוס ראשון - ... ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום. הביאו לפניו, מטבל בחזרת, עד שמגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת וחרסת... ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח. מזגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל את אביו - ואם אין עת בבן, אביו מלמדו: מה נשתנה הלילה הזה...ולפי דעתו של בן, אביו מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מ"ארמי אובד אבי" עד שיגמור כל הפרשה כולה... בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה, ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. הוציאנו מעבדות לחרות, מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה. ונאמר לפניו הללויה. עד היכן הוא אומר? בית שמאי אומרים: עד "אם הבנים שמחה", ובית הלל אומרים: עד "חלמיש למעינו מים". וחותם בגאולה. רבי טרפון אומר "אשר גאלנו וגאל אבותינו ממצרים", ולא היה חותם. רבי עקיבא אומר: "כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, כו' עד "ברוך אתה ה' גאל ישראל". דברי המשנה הללו הם בעצם הגרעין היסודי וחוט השדרה המבני של ההגדה המוכרת לנו. מדברי המשנה גם ניתן ללמוד:

א) שאכן נקבע סדר נוסח להגדה כבר בימי הבית, מכך שבהמשך לתיאור נוסח מסוים של הגדה המשנה כותבת "ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח". ומכאן, שהתיאור הניתן בדברי המשנה, תואם לנוהג שבימי המקדש.

ב) שעדיין ההגדה הייתה קטנה ומעוטת כמות, ולא מוסדרת ומגובשת עד הסוף. זאת נוכח המחלוקות שמוצאים במשנה: האם ברכת היין קודמת לברכת היום? עד היכן הוא אומר? איך הוא חותם?.

התגבשות ההגדה בתקופת האמוראים ולאחריה

עדויות על דעתם ונוהגם של אמוראים בליל הסדר והתייחסויות לנוסח ההגדה, למבנה שלה ולסדרה, מצויות בידינו מכל דורות האמוראים. למשל, בדור הראשון לאמוראי בבל, בסביבות שנות ה-200 לספירת הנכרים, אנו מוצאים מחלוקת בין רב ושמואל (פסחים קטז, א) כיצד יש לפרש את הדרישה לפתוח בגנות ולסיים בשבח - האם פותחים בפסוקי "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" או: דווקא בפסוקי "עבדים היינו". יש במחלוקת זו משמעות גדולה למבנה ההגדה! האבודרהם מסביר, שרב לא אמרת את "עבדים היינו" בכלל, ואילו שמואל דילג על "מתחילה". ואם כן לפנינו שני נוסחים שונים בתכלית. האבודרהם מוסיף וכותב, כי קביעת הנוסח שלפנינו נעשתה אחרי תקופת אביי ורבא, שחיו בסביבות שנות ה-003 לספה"נ והיו בדור הרביעי לאמוראי בבל. לפני מחברי הנוסח היו שני סדרים, ומהם הרכיבו נוסח שלישי, זה שבידינו. איך שלא יהיה, בימי האמוראים כבר היה קיים סדר מגובש של הגדת הפסח. ספר ערוך זה, שנקרא מתחילתו ועד סופו - אם כי בעל פה ולא מן הכתב - הסתיים בהלל. הספר הזה נקרא בעברית "הגדה" ובארמית "אגדתא". הגמרא במסכת

פסחים (שם) מביאה את דבריו של רב אחא בר יעקב, שסומא פטור מלומר הגדה מפני שאינו יכול להגיד "בעבור זה" (משפט הנזכר בדרשה של התשובה לבן התם), ובהמשך הסוגיה מסופר כי רב יוסף שהיה סומא הוא שאמר את ההגדה בביתו, וכמוהו רב ששת, שאף הוא היה סומא ואמר את ההגדה.

קטעי הארמית שבהגדה

ההגדה של ימינו מעורבת בקטעים המנוסחים בארמית. מתי נכנסו קטעים הללו להגדה?

הרבי מליובאוויטש זצ"ל בחיבור המופלא על ההגדה קובע, שהקטעים בארמית החלו להיכתב רק לאחר חורבן הבית השני, זאת בעקבות 'עמי הארץ' הרבים שלא ידעו לשון הקודש. בעצם, כמו שהרבי הרש"ב הבהיר באריכות באגרת מיוחדת , כבר בזמן הבית השני רוב האוכלוסייה (היהודית) לא שלטה בלשון הקודש. אולם, כך עולה מדברי הרבי, כל עוד בית המקדש היה קיים לא עלה על הדעת לתקן תפילות בלשון ארמית, דבר שסימל חורבן וגלות (גם במישור הפשוט - שפה זרה; וגם במישור הרוחני, שלשון ארמי אינה 'קדושה' וכל עוד בית המקדש קיים, לא שייך להשתמש עבור תפילה בלשון של חול - אלא בלשון הקודש דווקא). אבל אחרי החורבן, לטובת דוברי הארמית שלא הבינו עברית, לא נרתעו חכמי הדורות להוסיף קטעים בארמית.

זכות האנונימיות

הנה כי כן, הספר הידוע לנו בשם "הגדה של פסח", שייך הוא לסוג מסוים של ספרות שיש לו זכות האנונימיות. היוזמה לעריכת הספר נולדה מצרכי הרבים, כי הפעולות, ההסברות, הקריאות והתפילות המסתדרות בסעודת ליל פסח, יחד עם ההגדה שבמרכז, גרמו למבנה די מסובך בסדר הסעודה, שלא כל אחד, בפרט איש פשוט, יכול לשמור בזיכרונו. הגילויים מתוך הגניזה הקהירית שבמצרים הראו לנו, שכבר בתקופה קדומה רשמו היהודים את נוסח ההגדה של פסח בכתב. ואכן, מתקופת הגאונים מצויות בידינו כמה הגדות שלמות. הן משוקעות בחיבורים מימי הגאונים, כגון סדר רב עמרם גאון, סידור רב סעדיה גאון, סדר רב נטרונאי גאון ועוד. וההגדות המצויות בספרי הראשונים מן המאות ה-11 וה-12 משקפות במידה רבה את עיצובה של ההגדה בימי הגאונים .

כאמור הטפסים השלמים העתיקים ביותר של ההגדה שהגיעו אלינו - מלבד קטעים שנמצאו בגניזה - הם בחיבורי הגאונים, בסדר ר' עמרם בן ששנא (שחי במאה ט') ובסידור רב סעדיה גאון (שחי במאה הי'). למעשה, נוסח הגדה כתוב באופן שלם פחות או יותר הראשון - הוא הנוסח של רב עמרם גאון (ראה הגדה שלמה, עמ' 40). גם פה, הדברים מקבילים לתפילה, שהנוסח הראשון של הסידור הנמצא בכתב - הוא זה של רב עמרם גאון.

זמן מה אחרי תקופת הגאונים טיפלו בהגדת רש"י והאסכולה שלו, ודוגמה לנוסח ההגדה שלהם יכול לשמש הנוסח השלם שהכניס ר' שלמה מויטרי, אחד מתלמידי רש"י (שחי במאה י"ב), למחזור המפורסם שלו, ודווקא טופס זה דומה למה שנוהגים באשכנז. גם הרמב"ם (מאה י"ב) מסר לנו טופס הגדה משלו בתוך חיבורו הגדול משנה תורה. ההגדה של פסח נשמר לנו במספר גדול מאוד של כתבי יד פחות או יותר עתיקים, מהם גם מצויירים; ומתקופת המצאת הדפוס אין ספר בספרות היהודית שזכה למהדורות רבות יותר.

לסיכום

ההגדה כפי שנתגבשה במהלך הדורות הינה גם סדר ברכות ותפילות וגם מדרש חכמים. זהו חיבור מיצירתם של חכמי התורה שבעל פה. בתחילה הוא נמסר בעל פה, כתורה שבעל פה בכללה, ובמשך הדורות החלו יותר ויותר לכתוב דברי הלכה ומדרש ואף ברכות ותפילות, ובמסגרת זו הועלתה גם ההגדה על הכתב. עיקרה של ההגדה הוא לקט מדברי התורה ומן הספרות התנאית והוא בנוי במבנה הזה: הקידוש/: "מה נשתנה"/ · מדרשי הכתובים על יציאת מצרים וקריעת ים סוף/ הברכות והחתימות/: ואחרי הסעודה - גמר ההלל.

מן הזמן ההוא לא חלו שינויים בנוסח ההגדה ובהיקפה, ורק במהלך ימי הביניים, בעיקר במסורת האשכנזית, נוספו לחלק האחרון של ההגדה גם פיוטים ושירים שונים. קשיים ושאלות להבנה בכמה מחלקי ההגדה, מלבד העקרון הגדול של "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", הולידו את הצורך לפירושים וביאורים. ובאמת, פרשנות ההגדה העסיקה את חכמי התורה החל מן המאה הי"ב.

בלי גוזמה אפשר לומר שלא היה ספר בספרות היהודית, לרבות את התורה עצמה, שגרם לפירושים ועיבודים כה רבים כמו ההגדה, ולא היה טקסט שהעסיק ועורר גם את השכל, גם את הדמיון היוצר כמוה.

* המאמר ראה אור באתר בית חבד.

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שואלת דנה מרגלית, רעננה: לאחרונה התפרסם כי רב השומרון הרב אליקים לבנון שליט"א הודיע כי פריכיות האורז של חברת 'בטר אנד דיפרנט' הכשרות לפסח, מותרות לאכילה גם לאשכנזים!

ואני תמהה, ההגיעו ימות המשיח? אשכנזים רשאים לאכול אורז בפסח? הרי תמיד למדו אותנו שאורז הוא 'קטניות' ואשכנזים אינם רשאים לאכול קטניות בפסח? אם כן היאך ייתכן שהרב לבנון שליט"א התיר זאת? מה נשתנה פריכיות האורז של שנה זו מפריכיות האורז של שנה שעברה וכל השנים שעברו?

תשובה: הנה הקטניות על אף שהן אינן חמץ ולעולם אינן מחמיצות, מכל מקום נהגו בני אשכנז שלא לאוכלם בפסח, וכמה טעמים נאמרו במנהג זה, או משום חשש של תערובת דגן המצוי בקטניות, או משום שמאחר והקטניות דומות לדגן יבואו להתבלבל ולאכול גם דגן ויכשלו באיסור אכילת חמץ בפסח, ומשום כך אין האשכנזים יכולים לאכול 'אורז' בפסח וכל מה שמוגדר כ'קטניות'[א].

אלא שכמה מרבותינו האחרונים[ב] כתבו שאין היגיון לומר שהקטניות יהיו אסורות באכילה יותר מהדגן עצמו, והרי גם את הדגן עצמו אנו רשאים לאכול בפסח אם אנו שומרים עליו מחימוץ, ומשום כך אנו רשאים לאכול מצה, אע"פ שהיא עשויה מדגן, מאחר ואנו שומרים עליה שלא תחמיץ במהלך אפייתה, ולכן אם נאפה / נקלה את הקטניות בצורה כזו שגם אם הן היו דגן ממש הן לא הין מחמיצות, יהיה מותר לנו לאכול את הקטניות הללו בפסח.

ומאחר והרב לבנון שליט"א בחן את תהליך הכנת פריכיות האורז במפעל הנ"ל וראה כי לאורך כל התהליך אין האורז בא במגע עם מים[ג] הרי שיש להתיר אותם לאכילה גם לאשכנזים.

אמנם יש לדעת שאין הדבר כל כך פשוט להיתר, מאחר וכמה מרבותינו האחרונים[ד] כתבו שאכן קטניות חמורות יותר ממין הדגן, שבעוד שאת מין הדגן ניתן לאכול בפסח באופן שאינו מחמיץ, את מין הקטניות אין לאכול כלל ועיקר בשום צורה שהיא, שאחר שאסרו את הקטניות בפסח, שוב אין לחלק בין צורת הכנה כזו או אחרת, וחוכא ואיטלולא הוא לחלק בין מצת אורז שנאפתה בפחות מח"י רגעים, למצת אורז שנאפתה ביותר מח"י רגעים אחר שאורז לעולם אינו מחמיץ!

וכבר נחלק בזה מרן הרב קוק זצ"ל עם רבני העדה החרדית בירושלים[ה], אודות כשרות לאשכנזים לשמן שומשום של האחים ברסלב במפעל לשמן בעיר יפו, שהרב קוק נתן לכך כשרות לפסח גם לאשכנזים על אף שהשומשום הוא מין קטנית וזאת בהסתמך בין השאר גם על הסברא הנ"ל שהשמן מופק מהשומשום ללא מגע, ורבני הבד"צ חלקו עליו בעוד בעיקר משום שהמנהג הוא להחמיר לא לאכול קטניות בכל צורה שהיא.

ולכן, אם אותי את שואלת, הרי שלענ"ד מאחר ויש מרבותינו האחרונים האוסרים זאת, ויש מעידים שאף כך המנהג הוא להחמיר (ואכן המנהג הפשוט הוא שאשכנזים לא אוכלים קטניות בפסח בכל אופן שהוא[ו]) ובחג הפסח כוח המנהגים הוא גדול ביותר, והמנהג הגדול ביותר בפסח הוא להחמיר, הרי שאין לאשכנזים לאכול פריכיות אורז אלו בפסח.

חג פסח כשר ושמח לכל בית ישראל!

א - רמ"א סימן תנ"ג סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק ו'.
ב - חיי אדם כלל קכ"ז סעיף א', שו"ע הרב סימן תנ"ג סעיף ה', ועוד.
ג - אך לעיתים מזלפים עליו מעט מים אך לפי עדותו של הרב לבנון שליט"א אין מרגישים רטיבות כלל ע"ג האורז.
ד - שו"ת שואל ומשיב מהדורה א' ח"א סימן קע"ה, שו"ת אבני נזר או"ח סימן קל"ג, שו"ת מאמר מרדכי סימן ל"ב
ה - עיין שו"ת אורח משפט או"ח סימן ק"ח - קי"ד
ו - והרמ"א בסימן תנ"ג כתב שהקטניות מותרות בשהייה, הדלקה, ובהנאה, ולא הזכיר כלל היתר וצורה כל שהיא שיהיו מותרות באכילה.

סיפור לפסח

על המצבה: "כשר לפסח"

/ ר' חיים דרייזין

המחזה היה סוריאליסטי משהו. באמצע בית קברות נוכרי בנמביה פסע רב מעוטר בפיאות וזקן לצד שחורה מקומית. "הנה, עוד רגע ונגיע" היא הפצירה ברב שפסע אחריה משתומם.

היא נעצרה ליד אחת המצבות. "זו המצבה של בעלי" היא אמרה בדמעות. "הוא היה שמח מאוד לדעת שרב יבקר בקבר שלו".

הרב סקר את המצבה. בראש המצבה, באותיות הפוכות, נכתב: "כשר לפסח".

מה גרם למשפחה לחקוק צמד מילים משונה זה?

האישה הסבירה כי במשך שנים רבות היא חיה עם בעלה

המשך בעמוד הבא...

שהיגר מלונדון, אך הוא מעולם לא סיפר לה על מוצאו. רק על ערש דווי הוא חשף כי הוא יהודי וביקש ממנה להזכיר זאת במצבה שתקים על קברו.

הפריט היהודי היחיד שהיה ברשותו היה חפיסת מצות עליה שמר במשך השנים. הוא הצביע על צמד המילים "כשר לפסח". "אנא חקקי זאת על מצבתי", אמר. היה זה המשפט האחרון שלו.

[סיפר חיים דרייזין, חב"ד]

שמחה מהולה בחרדה

ההכנות לקראת חג הפסח אצל רבי ישראל בעל־שם־טוב היו נערכות מתוך שמחה רבה ועצומה. תלמידיו הגדולים היו נאספים כדי לערוך בחברתו את הסדר. ליל הסדר היה שעה של התעלות רוחנית כבירה, כאשר הבעש"ט יושב בראש השולחן ופיו מפיק דברי תורה עמוקים בענייני ההגדה. אבל בשנת תקט"ז – או תקי"ז – היתה התנהגותו של הבעש"ט שונה ומסתורית. אך אתמול, בעת שאיבת 'מים שלנו', היה שרוי בשמחה רבה, והנה לעת־ערב, בשעת בדיקת חמץ, לבשו פניו קדרות. התלמידים הבינו שדבר־מה נסתר מעיב על שמחת ההכנות לחג. הדבר גרם גם להם לשקוע בחרדה ובצער. בלילה, לאחר בדיקת חמץ, קרא הבעש"ט עשרה מתלמידיו וביקשם לערוך תיקון־חצות בכוונה רבה. עתה היה ברור להם, כי הבעש"ט מבקש לבטל איזו גזירה רעה, שרק עיניו הטהורות צופות אותה.

הבוקר האיר והתלמידים קיוו שהיום החדש יביא עימו גם מצב־רוח חדש אצל רבם, אבל פני הבעש"ט הוסיפו להיות חיוורות וחמורות־סבר. הוא אף ביקש מהתלמידים, לכוון בעת התפילה את הכוונות המיוחדות לראש־השנה. לאחר התפילה אמר הבעש"ט דברי תורה, שהתמקדו במידת הביטחון בה'. "הביטחון האמיתי הוא", אמר, "שגם כאשר האדם אינו רואה שום מוצא ושום מבוא לישועה, הוא בוטח בה' ומאמין בישועתו הקרובה". עוד אמר הבעש"ט, כי הביטוי לביטחון הוא השמחה. אחרי הדברים ניכרה על פני הבעש"ט ארשת של שמחה, אך זו היתה מהולה בחרדה. כך עבר היום, ברגשות מעורבים של שמחה הכרוכה במרירות־הנפש. בשעת אפיית מצת־המצווה היה הבעש"ט בשמחה, אך לפני תפילת מנחה ציווה שוב על תלמידיו לכוון את הכוונות של ראש – השנה, וחרדה נפלה עליהם.

ליל הסדר הגיע. התלמידים הקדושים הסבו סביב רבם, וציפו להסבריו ולדברי התורה הנפלאים שהיה נוהג לתבל בהם את אמירת ההגדה. אבל השנה לא הרים הבעש"ט את עיניו מן ההגדה כל הסדר. הוא רק קרא את הכתוב בנעימה משתפכת, ולא פסק אף לרגע קל מקריאתו. הדבר גרם צער עמוק לכל התלמידים. הבעש"ט השתתק, והיה שקוע בשרעפיו. דממה השתררה בחדר. גם התלמידים היו שקועים במחשבות ובהרהורים. ולפתע נשמע קול צחוק מפי הבעש"ט. התלמידים הביטו בו וראו כי עיניו עצומות, פניו לוהטות בשלהבת־קודש, והוא צוחק מתוך חדווה פנימית עמוקה. כעבור שעה קלה פקח הבעש"ט את עיניו וקרא: "מזל־טוב! ברוך הוא וברוך שמו הגדול, הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו, שגם עמו הם בבחינת ישראל, ופועלים יותר מאשר ישראל'יק בעל־שם־טוב". שמחה גדולה הציפה את התלמידים, אבל הם השתוקקו לדעת את פשר הדבר והתפללו בלבם שרבם יואיל לספר להם את אשר ראה בעיניו הקדושות. ואכן, הבעש"ט סיפר: "בערב חג הפסח השנה נגזרה גזירה חמורה על אחד מכפרי היהודים שבסביבה.

גויי אותו מקום, שרחשו שינאה עזה ליהודים, גמרו בלבם להתנפל על היהודים דווקא בליל חגם ולכלות בהם את זעמם. "בראותי זאת, ניסיתי לעורר רחמים לפני היושב במרומים. ביקשתי גם את עזרתכם, בתפילה ובכוונות. אבל כל מעשיי וכל מעשיכם, לא הועילו. לפיכך נתאזרתי במידת הביטחון והשלכתי את יהבי על אבינו שבשמים. כשראיתי את עוצמת הגזירה, לא ראיתי כל סיכוי לבטלה, אבל כפי שאמרתי אתמול, מידת הביטחון דורשת אמונה מוחלטת בכל מצב. "הערב, כשישבנו לעריכת הסדר, לא ידעה נפשי מרגוע. שעת הגזירה קרבה והלכה, ולא ראיתי כל מוצא. אבל לפתע השתנו פני הדברים מן הקצה אל הקצה. "באותו כפר ישב לשולחן הסדר זוג חשוך־ילדים. האיש, שהוא מחסידינו, בינוני בידיעת התורה אבל תמים במעשיו ובעל מעשים טובים, ישב עם רעייתו, קרא את ההגדה וסיפר לה את סיפור הצרות של בני־ישראל במצרים, על־פי המדרשים. "כשסיפר על גזירת 'כל הבן היילוד היאורה תשליכוהו', פרצה האשה בבכי מר. 'אילו היה הקב"ה מזכה אותי בבן', אמרה, 'הייתי נוהגת בו אחרת. לא הייתי מאפשרת לאיש לפגוע בו. לא הייתי נוהגת עמו כפי שהקב"ה נוהג בנו'. "הבעל, מצידו, הצדיק את הדין ואמר שעלינו להאמין כי צדיק ה' בכל דרכיו. אבל האשה הוסיפה לטעון: 'איפה מידת הרחמים? איך יכול הקב"ה להתנהג כך עם בנו יחידו? אפילו אם אנחנו חוטאים לו, בכל־זאת הרי אנו בניו!'. "כך התנהלה ביניהם שיחה נוקבת. הבעל מצדיק את הקב"ה, ואילו האשה טוענת שהוא היה צריך לרחם יותר על עם־ישראל. אחרי הכוס הרביעית נסתתמו טענותיו של הבעל, והוא אמר: 'הצדק איתך. הקב"ה צריך לרחם יותר על עמו'. ומכיוון שתם הוויכוח, והם היו תחת השפעת היין ששתו, קמו שניהם ויצאו בריקוד.

שביבים / שאול שיף

■ "את חג המצות תשמור"

אמר הרה"ק רבי אשר מסטאלין זי"ע: בפסוק (שמות לד, יז)נאמר 'אלהי מסכה לא תעשה לך', וסמיך ליה (פסוק יח) 'את חג המצות תשמור', כי מילתא שכיחא היא, שבאים לידי כעס בעת ההכנות לחג הפסח וכן בחג עצמו. והרי אמרו חז"ל (שבת קה:) כל הכועס כאילו עובד ע"ז, לכן הזהירה התורה שבימים אלה יזהר ביותר שלא לעשות 'אלהי מסכה' זה הכעס, אלא בניחותא ורוגע ומתוך שמחה של מצווה ינקה את ביתו מכל משהו חמץ. ובאותו עניין: נוראות הובא משמיה דהרה"ק רבי לוי יצחק מברידצ'וב זי"ע, שעל ידי ההכנות לחג הפסח יש ביד האדם להשיג מדרגת רוח הקודש, אך מידת הכעס מונעת ממנו מעלה נשגבה זו.

[באר הפרשה]

■ חג הפסח – חג המצות

מדוע מכונה חג הפסח בתורה ובתפילה 'חג המצות' ואילו אנחנו מכנים אותו חג הפסח? מסביר הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיצ'וב זי"ע: ישראל משבחים להקב"ה, והקב"ה משבח את ישראל. 'פסח' על שום שפסח ה' על בתי ישראל והצילם. 'חג המצות' על שום האמונה שהייתה לעם ישראל, שיצא למדבר עם מצות בלבד מבלי לקחת צידה. אם כן, ה' נוקב בשם חג המצות, ללמד שבחן של ישראל, ואנו קוראים לזה חג הפסח, להזכיר שבחו של ה'.

■ שמחה בפמליה של מעלה

כתוב בספר "אלף כסף", שה"מאור ושמש" זי"ע היה מספר בכל פסח בלילה את המתפרסם להלן, וגם בנו "הגוטער יוד", היה מספר עניין זה בליל הסדר: שהיו שני צדיקים והם חברים טובים בחיים חיותם, ונתנו אחד לשני תקיעת כף שאם אחד יעדר חלילה לפני חברו, יבוא מעולם העליון לספר לו מה עבר עליו. ואחד מהחברים נפטר לעולמו, ועבר הרבה זמן ולא בא, עד שבלילה אחד בא אליו בחלומו, ושאל אותו למה לא בא עד עכשיו, ענה לו כי לבוא מעולם העליון לעולם השפל מאד קשה, כי מרוב קדושה קשה לנשמה לסבול את האוויר והריח של עולם השפל. ביקש אותו שיספר לו משהו משם. אמר לו אספר לך ענין אחד, שבזמן שישראל עורכים הסדר בליל שני של פסח דהיינו ביו"ט שני של גלויות, אומר הקב"ה לכל הפמליא של מעלה בואו וראו איך שילדי עורכים סדר פסח של גלויות שאפילו לא ציוויתי להם וזו רק תקנת חכמים, ובאיזו התעוררות דקדושה ושמחה עצומה ובקדושה ובטהרה הם עורכים סדר זה. מיד נהיה שמחה גדולה ועצומה בפמליא של מעלה שאין לשער ואין לתאר.

■ מעלת ליל הסדר

קדש ורחץ, פירוש, שזוהי מעלת הלילה הראשון של חג הפסח. שכן, בכל כוונה של איש ישראל לקבל קדושה, הוא חייב מקודם לרחוץ ולטהר את לבו מכל וכל, כדי שיהיה כלי לקבל הקדושה. ועל כן, חייב אדם לטהר עצמו ברגל, פירוש, קודם הרגל, כדי שיוכל לקבל אל תוכו קדושת אור ה' המאיר בכל רגל ורגל לפי ערכו. ולא כן היה ברגל של חג המצות הראשון, שהקדושה הייתה מוכרחת להאיר פתאום אל תוך הרע, וכל הרע היה נדחה ונתבטל ממראות אור הגדול, ורק אח"כ היה הציווי לרחוץ ולהטהר, להכין עצמו לקבלת התורה. וזה קדש ורחץ, שתחילה האיר אור הקדושה, וקידש את ישראל בקדושתו, ואח"כ ורחץ, שציווה לרחוץ ולטהר עצמם.

(סידורו של שבת)

■ "מה נשתנה הלילה הזה"

ר"ת "המן", ונראה שבעל ההגדה רצה לרמוז כאן תחילת מפלתו של המן שהיתה, כידוע, בליל הסדר.

■ היציאה הרוחנית

"ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה". לכאורה אינו מובן, שהרי גם כיום הננו משועבדים! וגם אם יטען מי שיטען שהיום מצבנו אינו בגדר שיעבוד, אך מה עם אותם יהודים שהיו במחנות ההשמדה של היטלר, ימ"ש, הרי גם הם אמרו מילים אלו: "אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה", כלומר, עכשיו ב"ה אנחנו לא משועבדים לאף אחד... הלזאת יקרא לא משועבדים?! משיב 'בית הלוי': התשובה טמונה בסיפא של הדברים: "משועבדים היינו" לא עבדים אלא משועבדים! מה ההבדל בין שיעבוד לעבדות? כשהקב"ה הוציאנו ממצרים, לא היתה כוונתו יתברך להוציאנו מעבדות לחרות. בשום אופן לא! אנחנו היינו עבדים ונשארנו עבדים. רק שקודם היינו עבדי פרעה ועכשיו נהיינו עבדי הקדוש ברוך הוא. אנחנו לא יצאנו לחופש, יצאנו לעבדות. מהי כאן, אפוא, היציאה? היציאה היא רוחנית. היינו משועבדים לאדם, היינו משועבדים לתאוות, וכשיצאנו ממצרים נהיינו בני חורין בנפש. מלבד זאת גם קבלנו את התורה, והתורה עושה אותנו בני חורין לתמיד. היהודים הם עם של בני חורין, כמו שאמרו חז"ל "אין לך בן חורין אלא מי שהוא עוסק בתלמוד תורה בלבד" (במדבר רבה י', ח).

■ "משועבדים היינו לפרעה במצרים"

בליל הסדר תמה מרן הגר"א קוטלר זצ"ל ושאל: מדוע אנו מסיימים ואומרים, כי אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים היינו עדיין משועבדים לפרעה, וכי לא יתכן שבמשך אלפי השנים שעברו מאז, היינו בורחים ממצרים ומתנתקים מהעבדות מעל צווארנו. ברם התשובה תובן כאשר נדייק מדוע פותח ב"עבדים היינו" ומסיים ב"משועבדים היינו". והיינו, כי בשעתו היינו עבדים תחת יד פרעה. אך אילו לא הוציאנו ה' ממצרים יתכן והיינו בורחים משם ושוב לא

היינו עבדים, אבל עדיין היינו משועבדים לו מבחינה רוחנית, כי שקועים היינו שם במ"ט שערי טומאה, וכמעט נטמענו מבחינה רוחנית, ומשעבוד זה הוציאנו הקב"ה לחירות עולם בלקיחתו אותנו לעם ובנתינתו לנו את התורה.

"מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים"

החיד"א כתב, כי עניין גדול הוא, שבעת שמספרים את סיפור יציאת מצרים, יספרו גם את המקרה עם הדיבוק שאירע בימיו של האר"י הקדוש ז"ל כדלהלן: בימיו של האר"י נכנס דיבוק בתוך אישה אלמנה, וציער אותה מאד מאד. הביאוה אל האר"י הק' וסיפרו לו שנכנס בה דיבוק והוא מצער אותה קשות, ובקשו מהאר"י הק' שיגרש את הדיבוק ממנה. האר"י הק' היה באותם ימים טרוד מאד ולא היה יכול להתעסק עם הדיבוק הזה.הוא שלח את תלמידו הגדול, רבי חיים ויטאל, שהוא יטפל בדיבוק.הוא לימד אותו הכוונות והייחודים שצריכים לייחד ולכוון, כדי להוציא הדיבוק מן האישה האלמנה. רבי חיים ויטאל הלך לפגוש האישה, ומיד שנכנס לבית שבו שהתה, הסתובבה האישה וניה לקיר ולא רצתה להסתכל בצורת קדשו של רבי חיים ויטאל. שאל רבי חיים: רשע למה הסתובבת? ענה הדיבוק, כי רשע אינו יכול להסתכל ולסבול צורת קדשו של צדיק. שאלו רבי חיים: מה חטאת ומה עשית שנגזר עליך להיות נע ונד, ומדוע הגיע לך עונש כזה? התוודה הרשע על החטאים שעשה בחיים חיותו וכולם בכו והזילו דמעה, וראו שאית דין ואית דיין ואין העולם הפקר, ועל כל דבר יש חשבון, והוא מת ללא תשובה וללא ווידוי ולכן הוא נע ונד ואינו יכול להגיע אפילו לגיהינום. שאל אותו רבי חיים האיך קיבלת רשות להיכנס לתוך גופה של האישה הזאת, הלא צריכה להיות איזו סיבה שבגינה יכולת לשלוט באישה הזאת. ענה הדיבוק, שפעם בבוקרו של יום ניסתה להצית אש עם אבני אש ולא הצליחה ונכנסה לכעס וזרקה את האבנים לארץ מתוך כעס וחמה, והוציאה קללה מפיה כמו שאומרים "לך לכל הרוחות", ובאותו רגע קיבל הוא רשות להיכנס לתוך האישה. שאל רבי חיים את הדיבוק בשביל דבר קטן כזה קיבלת רשות להיכנס לתוך האישה ולגרום לה צער גדול. ענה הדיבוק: סבורים שהאישה היא צדיקה וכשרה. אולם אין תוכה כברה. היא אינה מאמינה בניסים של יציאת מצרים ובפסח. בלילה, כשיהודים מתאספים ביחד לספר בניסי יציאת מצרים, האישה הזאת מלגלגת עליהם, ובלבה היא חושבת שלא היו דברים מעולם רח"ל, ובגלל חטא חמור כזה, שהיא כופרת באחד העיקרים שבתורה, קיבלתי רשות להיכנס אליה ולצערה בצער גדול כל כך. שאל רבי חיים ויטאל את האישה, האם מהיום והלאה תאמיני שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, והוא ברא את העולם, והוציא את ישראל ממצרים, ועשה במצרים שפטים גדולים וניסים גדולים לישראל, וכן הלאה. ענתה האישה שכל מה שהרבי הקדוש אומר אני מאמינה באמונה שלימה ואמיתית. משאמרה זאת, לא היה לדיבוק היכולת להיאחז באישה, ורבי חיים עשה מה שהיה צריך לעשות כדי לתקן את נשמת הדיבוק ויצא ממנה, והייתה לה רפואה. לכן, כתב החיד"א, שעניין חשוב לספר סיפור זה בליל פסח כדי להתחזק באמונה בהקב"ה, שהוציא את ישראל ממצרים בכוח גדול ויד חזקה ובזרוע נטויה ובאותות ובמופתים.

"שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו"

מסופר, כי בליל הסדר האחרון לחייו של הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע, כשהגיע לפסקה זו: שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, חזר עליה מ"ב פעמים, כשפניו הקדושות מאדימות ומחווירות לסירוגין. לאחר ששהה בדביקות כחצי שעה, פתח ואמר: "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו ועוד יבוא זמן שלא ימצאו אומות העולם דרך להפטר מעמנו, כי אם על ידי גירושינו לארץ ישראל. אכן, אין זה כבוד גדול לחזור לארצנו הקדושה בדרך כה בזויה, אולם, וכי פרעה לא גרשנו מארצו, והלא כך כתיב (שמות יב, לט): "כי גורשו ממצרים" וסיים בלשון קדשו: "היה מה שיהיה, ובאיזה אופן שיהיה, העיקר שכבר נחזור לארצנו הקדושה וה' הטוב בעיניו יעשה".

"כנגד ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם, ואחד רשע"

יש להבין, שלכאורה חכם ורשע אינו דבר והיפוכו, והיה לו לומר חכם וטיפש, או צדיק ורשע? אלא תירץ הרה"ק בעל ה"בית ישראל" מגור זיע"א מכיוון שאין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, נמצא שהרשע הוא היפך החכם...

"רשע מה הוא אומר: מה העבודה הזאת לכם"

בהגדת "מנחם ציון" כתב, הרשע שואל, הן ראיתי עובדי הי בתורה, בתפילה, בתעניות ובסיגופים, אך אתם אוכלים בשר שמן לשובע ושותים יין משובח די כוסות, ואתם אומרים שזו היא עבודת הי', "מה העבודה הזאת", הרי "לכם" היא ולא לו להקבי"ה. לכן בא הציווי להקהות את שיניו, כי שיני רשע שברת, כי אם לא יבין הרשע, אשר גם באכילה ושתיה אפשר לעבוד הי, הרי אכילתו רק לתאווה למלאות בטנו, ומהנכון שלא יהיו לו שיניים, במה לאכול, ולפחות שאכילתו תהיה בצער.

"וירעו אותנו המצרים ויענונו"

נשאלת השאלה: היה צריך היה לכתוב וירעו לנו המצרים - שהם עשו לנו רע, מדוע נאמר וירעו אותנו המצרים? עונה רבי מרדכי גיפטר זצ"ל: כשהמצרים רצו לגזור עלינו גזירות קשות, הם חששו שזה לא יתקבל על דעת העם במצרים ולכן מה עשו? הוציאו שם רע על עם ישראל - עשו אותנו לרעים (כמו שנאמר: "ונלחם בנו") ואחרי שהם שכנעו את המצרים שאנחנו רעים ומזיקים, רק אז הם יכלו להעביד אותנו בפרך ולגזור עלינו גזירות קשות ורעות וזהו שנאמר: "וירעו אותנו המצרים" הם הפכו אותנו בעיני העם לרעים - הם הוציאו עלינו שם רע וכך הכפישו את שמנו... ואז ויענונו.

"מעבדות לחירות ומאפלה לאור גדול ומשעבוד לגאולה"

בעלי דרגות שונות היו בבני ישראל כשיצאו ממצרים, ולפי מדרגתם כן הייתה השגתם את הגאולה. היו בין הנגאלים כאלה, שעיקר

שמחתם הייתה על צאתם מעבדות חומר ולבנים והיותם בני חורין. על אלה מרמזת ההגדה במילים "הוציאנו מעבדות לחירות". לעומת זאת היו מן הנגאלים שלא נשתעבדו באופן גופני - כשבט לוי, למשל - ואף על פי כן שמחו בעצם היציאה ממעמד של משועבדים למעמד של גאולים, אלה רמוזים במילים "ומשעבוד לגאולה". הנעלים שבכולם היו אלה שלא הצרו על העבדות או על השעבוד, אלא על שנמנעה מהם עבודת ה', בהיותם בטומאת מצרים, ושמחתם על הגאולה הייתה על שיוכלו לעבוד מעתה את בוראם כראוי, שהאיר להם ה' פניו והוציאם מן החשיכה הרוחנית, על אלה - מעידה ההגדה שיצאו "מאפילה לאור גדול". (נועם אלימלך) ויה"ר שנזכה להיות שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, מתוך שולחנות ערוכים ברוחניות ובגשמיות, ולברך להודות ולהלל, ובעז"ה בקרוב ממש בירושלים הבנויה. אמן.

*אירחנו הפעם במדור שביבים את ר' ברוך רובין בעל הטור השבועי ליקוטים וסיפורים נפלאים והנה המייל שלו לכל דורש: likutimniflaim@gmail.com

חד גדיא

שאל הרבי ר' אליעזר מדזיקוב את החברייא שהיו מסובין עמו באותו ליל סדר: מה זה שאחר עריכת סדר קדוש שכזה ואמירת ההגדה, סדרו לומר את הפיוט חד גדיא? כמובן שכולם שתקו וחיכו לשמוע מהרבי מה יתרץ. פתח ואמר: דעו כי המלאכים רואים למעלה את הנחת רוח שיש לקב"ה מהאורות הגדולים היוצאים מעריכת הסדר ואמירת ההגדה של בני ישראל קבוצי מטה בעולם הזה. ומחמת שהם אינם יכולים לעשות כזאת, הם מביטים עלינו בקנאה גדולה בזה הלילה, ויש לפחד שלא ישלוט ח"ו עין הרע מרוב קינאה זו. לכן סדרו הקדמונים את הפיוט חד גדיא, שהוא לחש לעין הרע נגד קינאת המלאכים.

[פניני חסידות]

בזכות דור תשע"ח

/ הרה"ג ר' מנשה ישראל רייזמאן שליט"א

כותב בעל ההפלאה בספרו "פנים יפות" חידוש מעניין עה"פ 'למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני השם'. עד הנה סברנו שמכיון שהוציאנו ה' ממצרים לכן אנו יושבים בפסח בליל הסדר לספר ביציא"מ. ולא כן אלא אדרבה, כיון שאנו יושבים בפסח בליל הסדר לספר ביציאת מצרים, לכן יצאנו ממצרים!!! כלומר, שלא היה די בזכות דם פסח ודם מילה להוציאנו ממצרים.אלא שצפה הקב"ה שאנו עתידין לשבת בכל שנה ושנה בליל הסדר ולספר ביציא"מ! ומקרא מלא דיבר הכתוב 'בעבור זה עשה השם לי בצאתי ממצרים', בעבור זה, כלומר בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. אמור לבנך שבזכות אלו המצוות שראה הקב"ה שאנו עתידים לקיים, לכן הוציאנו ממצרים. וזה שאמר הכתוב 'למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים', מלבד מה שעצם ריבוי האותות היה כדי שנספר לבנינו גדולת השם, היו האותות והמופתים גם בזכות זה שצפה הקב"ה שאנו עתידים לספר לבנינו. ונמצא דבר נפלא שיהודי בדורנו יושב ומספר לבניו סיפור יציאת מצרים, ומעמידים לזכותו כל הניסים הללו שהיו ביציאת מצרים! וכל חיזוק האמונה שנעשה ע"י יציא"מ, גם זה נזקף לזכות כל אחד ואחד שיושב בשנה זוומספר ביציא"מ. וזה שאומרים לבן הרשע שאינו רוצה להשתתף בסיפור יציא"מ, 'אילו היה שם לא היה נגאל'. לכאו' הם נראים כדברי התרסה, שאומרים לו שלא היה נגאל אם היה שם. אך לאור דברי ההפלאה אין אלו דברי התרסה, אלא מציאות אמיתית, מכיון שאינו רוצה להשתתף במצות סיפור ביציא"מ, הרי לדידיה אין זכות לצאת ממצרים, כי כל יציאתנו ממצרים היה בזכות מצוה זו שאנו מקיימים בכל דור ודור. וזה שאומרים 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח', שבח גדול הוא למספר,שהרי זה הסיפור היה הגורם לדבר עצמו, ואין לך שבח גדול מזה. הגם שבאותו דור היו נשמות גדולות מאד, אך גם הם ביושבם כעת בגן עדן הם אומרים שהם זכו לצאת ממצרים בזכות דור תשע"ח שיושבים בליל הסדר ומספרים ביציאת מצרים. כי רק בזכות צירוף סיפורי יצי"מ של כל הדורות כולם, יצאנו ממצרים בפועל.

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

לכל בית ישראל, חג כשר ושמח.

מאחלים חברי מערכת בסוד שיח

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il